

*Синякевич Марія Костянтинівна, студентка архітектурного ф-ту,
Науковий керівник : Деревінський Василь Федорович, д.і.н., проф.,
Київський національний університет будівництва і архітектури*
**ІНОЗЕМНИЙ ВПЛИВ НА АРХІТЕКТУРУ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ
XIV-XIX ст.**

Західна Україна завжди була під великим впливом Європи. Не минуло це і архітектуру. У цій роботі ми розглянемо як різні архітектурні стилі з'являлись і проявляли себе на західноукраїнських землях впродовж XIV–XIXст.

Готична архітектура, яка панувала у Європі XII – XVI ст., одержала розвиток і розповсюдження на теренах Західної України. Саме тут досить інтенсивно забудовуються в цей час такі міста, як Львів, Луцьк, Кам'янець-Подільський, Рівне, Тернопіль тощо. Величні замки та фортеці, храми та житлові будинки з характерними стрілчастими формами прикрашають і по сьогоднішній день ці культурні центри нашої країни. Зразки готичної архітектури в Україні практично позбавлені національних місцевих особливостей. Вони є типовими середньовічними спорудами, подібні тим, що зводилися у Європі. Поясненням цьому є те, що готика прийшла на українські землі з Польщі разом з католицькою релігією. Цей архітектурний стиль був невід'ємним атрибутом асиміляційної політики Речі Посполитої на Русі і мав відповідати тим “стандартам”, які існували у Польщі. Доказом цьому служать такі пам'ятки, як Латинський собор та Домініканський костел у Львові. [2, с.102]

Водночас поступово виявлялися й ренесансі тенденції - у містах, що здобули магдебурзьке право, використовувалася переважно **регулярна забудова**. Центральне місце в них часто відводилося ринковій площі, у містах із самоуправлінням на головній площі почали розміщувати ратуші. Так, у другій половині XIV ст. ратуші з'явилися у Львові, Перемишлі, Кам'янці-Подільському та інших містах. Навколо ратуші та торговельної площі зводилися храми, громадські і житлові будівлі, що утворювали громадські центри. У Львові, Жовкві, Кам'янці-Подільському, Дрогобичі, Самборі, Бережанах такі центри перетворювалися на завершені архітектурні ансамблі.

Разом з тим, у засвоєнні готичних архітектурних форм помітне значне відставання. Взірцями для наслідування служили ранньоготичні архаїчні будівлі, які краще відповідали конкретним місцевим умовам. Поєднання їх з традиційною розпланувально-просторовою структурою призвело до несподіваних результатів і дало змогу створити яскраві самобутні будівлі. Це явище мало локальний характер, найповніше воно проявилось у монументальних храмах XIV—XV ст. волинської архітектурної школи. Здебільшого спроби українських архітекторів додавати деякі мотиви "свої", тобто візантійські, через брак свого мистецького центру та особливо школи, були невдалі. У житловому будівництві також з'являється новий тип споруд —

міська мурована кам'яниця, зумовлена новим етапом розвитку суспільних відносин[1, с. 32-33].

Століття напередодні Визвольної війни 1648— 1657 рр. наповнене великими змінами в культурному житті України. Загарбання турками Балканських країн і падіння Константинополя (1453 р.) обірвало зв'язки з візантійською культурою. Злука українських земель з Польщею, завершена Люблінською унією (1569 р.), посилила зближення України з Західною Європою, в архітектурі якої панували стилі ренесанс і раннє бароко. Італійський ренесанс прийшов до Центральної Європи через королівські двори Буди (кінець XV ст.) та Кракова (початок XVI ст.).

Хотілося б виокремити Львів. Після катастрофічної пожежі 1527 р. все місто відновлюється та перебудовується у новому стилі. Провідну роль в архітектурі другої половини XVI ст. у Львові відіграли німецькі, польські архітектори, італійські майстри П. Барбон, Павло Римлянин. Саме тому більшість житлових та культових споруд Львова одержують витончені ренесансні форми, характерні для європейської архітектури XVI ст. Найвідомішим ансамблем міста став комплекс споруд на площі Ринок. Найкрасивіші будинки площі – “Чорна кам'яниця” та “будинок Корнякта” стали взірцем ренесансної архітектури в Україні європейського рівня.

Ренесанс не залишився в історії України лише як чужий стиль. Розвиток національного відродження та рух українців Галичини за свої соціальні, релігійні та політичні права призводить до піднесення національного мистецтва та архітектури зокрема. На кошти національно свідомої еліти зводяться православні храми та споруди братств – центрів духовного відродження “русинів”. Ці будівлі одержують форми ренесансної архітектури, але у них чудовим способом переплітаються і народні традиції у будівництві. Так з'являються пам'ятки стилю українського Ренесансу, серед яких Успенська церква Ставропігійського братства з каплицею Трьох Святителів. У цих спорудах витонченість і декоративна пластика європейського Відродження поєдналася з українським планом трибанних церков з типовими завершеннями.

Не залишилась осторонь загальних європейських тенденцій і зведення оборонних споруд. Їх основу становили фортеця і замок, які зводилися з урахуванням давніх руських традицій, збагачених західноєвропейськими впливами, зокрема романсько-готичним. Як приклад можна назвати величний замок в Хотині, або ж фортецю в Кам'янці Подільському.

У багатому скульптурному декорі будівель були відчутні впливи Відродження, традиції місцевого різьбярства. Орнаментальними, фігурними композиціями, фігурами в нішах тощо прикрашалися церкви, костьоли, громадські та приватні будівлі, фасади житлових споруд на площі Ринок. Численні пам'ятки скульптури збереглися в римо-католицьких і католицьких, уніатських храмах. Багатий фриз прикрашав Успенську церкву - рельєфи на біблійні та євангельські сюжети, мотиви, спрямовані на виховання патріотизму, нетерпимості до контрреформації, сцени, які асоціювалися із сучасними подіями, тощо.

Зразками пластики того часу є скульптурне декорування каплиць Камп'янів і Боїмів у Львові. Воно об'єднує як середньовічні традиції, що відбилися у зверненні до сакральної тематики та образності, так і ренесансні, що позначилися в індивідуалізації та природній невимушеності образів, уведенні сучасних мотивів (зображення тогочасного одягу та ін.) та зображенні реальних людей.

На українських землях інспіраторами стилістичних новацій виступали не двірські кола, а освічені магнати й міщанство. Найраніші ренесансні портали, що датуються 50-ми роками XVI ст., збереглися в замках князів Сенявських у Бережанах на Тернопільщині і князів Язловецьких у Язлівці (нині — с. Яблунівка Тернопільської обл.), а також у кам'яниці на вул. Вірменській, 20 у Львові.

Гуманістичні ідеї Ренесансу також позначилися на надгробній скульптурі, покликаної уславити, увічнити небіжчика. Італійські скульптори започаткували в Україні тип флорентійського надгробка, для якого характерні відсутність трагічного сприйняття смерті, рясне скульптурне прикрашення саркофага (надгробок князя К. Острозького, виготовлений 1534 р. і встановлений в Успенському соборі Києво-Печерської лаври).

Поширеною на той час була садово-паркова скульптура: магнатські парки прикрашалися статуями, що зображували античних богів і героїв.

Особливістю ренесансу в архітектурі України було те, що він слабо вплинув на процеси формотворення, які ґрунтувалися на значних місцевих і готичних архітектурних традиціях. Це особливо помітно у православному храмубудуванні, де, як протидія контрреформації та Брестській унії, відновлювались поруйновані святині й відроджувались традиційні композиційні прийоми у нових мурованих спорудах, прикладами яких є триверхі каплиця Трьох Святителів і Успенська церква у Львові. Відроджені італійцями форми римської античної архітектури й орнаментики здебільшого використовувались для оздоблення. Характерні ознаки нового стилістичного напрямку — це переважання горизонтальних членувань, застосування ордера і властивих йому пропорційних співвідношень, класичні обломи й деталі, півциркульні прорізи й аркади, бані та пишно оздоблені аттики.

Ренесанс прийшов в Україну у своїй останній стадії — фазі маньєризму, який відійшов від принципів класичної врівноваженості й гармонії та визначався експресивністю, неспокоєм форм, іноді — надмірною декоративністю. Довільне використання ордерних елементів давало можливість створювати оригінальні архітектурні об'єкти, позначені рисами місцевої самобутності. З 1600-х років значний вплив справив привнесений майстрами з Вроцлава нідерландський і німецький маньєризм з притаманним йому лінійним трактуванням декору, нібито викарбуваного з металу (Бернардинський костел і каплиця Боїмів у Львові). Ренесансні й барокові форми поширювалися через графічні взірці та ілюстровані рукописні й друковані праці архітекторів Вітрувія, А. Палладіо, В. Скамоцці, С. Серліо, А. Дюрера та ін [3, с. 66].

Європейський архітектурний напрям бароко, що панував у XVII–XVIII ст, пов'язується з католицьким орденом єзуїтів, який зразком для культових споруд обрав храм Іль Джезу в Римі. Майже одночасно з Італією у 80-х роках XVI ст. єзуїтські костели з'явилися в Польщі, а на початку XVII ст. просунулися до Волині, Галичини й Поділля. Українські майстри перейняли головний принцип європейських барокових споруд – динамізм та декоративну пишність фасадів, переважання у планах і фасадах складних криволінійних форм, гру світлотіні та кольору, перенасиченість декору пишною пластикою тощо. У кінці XVII ст. українські майстри використовували при будівництві культових споруд європейський план церковних споруд. У стилі бароко в Україні споруджували не тільки українські архітектори. Свої шедеври залишили тут й іноземні зодчі. Будуючи храми та палаци у суто європейських формах і стилі, вони, проте, надавали будівлям яскраво виражених ознак місцевого колориту. Розквіт української архітектури змінився періодом панування форм класицизму, якому були притаманні монументальність, певна різноманітність.

Друга половина XIX – початок XX ст. привнесли до економічного, політичного та культурного розвитку України нові напрями і тенденції. У цей час, внаслідок проведення широкомасштабних ліберальних реформ, спостерігається значне піднесення промисловості, сільського господарства, розвиток міст та урбанізованої культури. Вперше за попередні століття українські міста забудовуються щільним та високоповерховим рядом житлових, комерційних та громадських споруд. Приватні землевласники, акціонерні товариства, підприємства, громадські організації та державні установи замовляють собі будинки на вулицях українських міст. Кожен будинок зводиться виходячи з матеріального стану замовника. Більш заможні власники будують високоповерхові розкішні споруди, менш заможні – скромніші. Найпоширенішим типом житлових споруд стають прибуткові будинки та особняки. Перші були декілька поверховими будівлями, власники яких продавали чи здавали квартири різного рівня комфортності мешканцям. Особняки будували найзаможніші верстви населення – аристократи, підприємці, високооплачувані службовці. Можливість вибору проекту за ціною доповнювалася й великим вибором стилістичного оформлення споруди.

Як відміна класичності, на початку XIX ст. приходять стиль ампір (із франц. "стиль імперії"), який мав замілювання до спокійних монументальних форм римського взірця, широких зовсім гладких стін, округлих колон т. зв. дорійського ордеру, півпольних вікон та ступінчастих низьких і гладких аттиків над колонадою.

Одначе й стиль ампір мусив зробити багато поступок українським будівничим традиціям, особливо в маленьких провінціальних палатах та будиночках, де ганки, галерейки й мансарди (поверх, що розміщено під самим дахом будови) набувають своєрідних українських рис.

Від середини XIX ст. міське будівництво житлового й громадського призначення у зв'язку з пануючим у цілій Європі утилітаризмом і меркантильністю переймається еkleктизмом — мішаниною різних історичних

стилів не тільки в різних об'єктах, а також в одній будові. Серед різних фаз еклектизму та різноманітних мистецьких напрямів особливо поширюється т. зв. віденський неоренесанс. Загальне архітектурне обличчя наших головніших міст (навіть незалежно від бувшого австро-російського кордону) — Києва, Одеси, Харкова, Львова, Чернівців, Перемишля, Херсона та навіть Ростова й Катеринодара на Кубані — власне завдячує цій віденській моді. Зокрема, в цьому характері побудовані міський театр в Львові й інші громадські будови по інших містах.

В найновіші часи будівництво в Західній Україні переживало усі фази еклектизму, які панували в мистецтві Європи, включно і т. зв. стиль модерн, на західноукраїнських землях відомий більше під назвою віденського сецесіонізму. В цьому стилі, який панував порівняно недовго — в останніх роках XIX і перших роках XX ст. — побудована величезна залізнична станція в Львові, за проектом відомого українського інженера-архітектора Івана Левинського (1851 — 1918), якому належать також інші будови Львова — готель "Жорж", торговельно-промислова палата, будинок "Дністра", дім василіянок та ін.

Піднесення вітчизняного мистецтва XIV - першої половини XVII ст. зумовлювалося багатьма чинниками. З одного боку, зберігала значущість художня система Київської Русі, а з другого - помітними стали ренесансні тенденції та звернення до здобутків тогочасного західноєвропейського мистецтва. Зміни в мистецтві були пов'язані із формуванням та утвердженням національної самосвідомості українців, зростанням патріотичних і національно-визвольних настроїв, а також із посиленням уваги до відбиття земного життя людини, утвердження її значущості в реальному світі.

Список використаних джерел

1. Асеев Ю. Історія української архітектури / Ю.Асеев, В.Вечерський, О.Годованюк; За ред. В. Тимофієнка; Укр. академія арх. — К.: Техніка, 2003. — 472 с.
2. Третяк К. Західні та східні впливи на архітектуру України / К. Третяк // Етнічна історія народів Європи. — 2000. — Вип. 5. — С. 102–107.
3. Історія української культури : В 5 т./ НАН України; Гол. редкол.: Б.Є.Патон (гол. ред.) та ін. —К. : Наук. думка. — Т.2: Українська культура XIII–першої половини XVII століть/ Ред. Я.Д. Ісаєвич та ін. —2001. — 848 с.